

1921. godine« a Ivanka Pavlič izradila je članak »Bibliografija knjiga, brošura i ostalih radova o radničkom pokretu i narodnooslobodilačkom ratu u Vinodolu« — koji je prilično nepregledan, ali ipak koristan prilog za uvid u historijsku literaturu o toj problematici.

Poseban su dio toga Vinodolskog zbornika članci pod skupnim imenom »Iz kulturne prošlosti Vinodola«. Tu su objavljeni ovi radovi: Radmila Matejčić »Pregled kulturno-povijesnih spomenika Vinodola«, Dragutin Pavličević »Novi i okolica na starim kartama, crtežima i slikama«, Ivica Barbarić »Život i stvaralački opus Jurja Julija Klovića«, te »Život i djelo dra Antuna Barca«, Dragomir Babić »Mihovil Kombol«. Svi su ti članci urađeni na osnovi literature i istraživanja izvorne građe i koristan su prilog za te teme.

Na kraju, u rubrici »In memoriam« u kratkim su crtama opisani biografski podaci i djelovanje Ivana Baretića, člana redakcionog odbora Vinodolskog zbornika (autor Ljubo Marušić), Petra Komadine, jednog od rukovodilaca ustanka i NOB-a u Hrvatskom primorju, te člana izdavačkog odbora Vinodolskog zbornika (autor Petar Frković), te Jurja Pelića, sudionika NOB-a (autor V. Antić).

I taj broj Vinodolskog zbornika, zalaganjem entuzijasta koje zanima povijest Vinodola, pokazao je kako se mogu dati doprinosi za sagledavanje bliže i dalje prošlosti nekoga kraja. Svi članci nisu, dakako, iste vrijednosti, mnogi nisu ni urađeni stručno, ali daju uvid u povijesna zbivanja u samom Vinodolu ili u djelatnost istaknutih Vinodolaca. Upućuju na daljnja istraživanja, dopunjavanja, iako i sada mnogi navedeni podaci daju osnove za zaključke o nekim bitnim pitanjima iz povijesti narodnooslobodilačkog rata i oružane socijalističke revolucije. Treba reći da je zbornik dopunjen i brojnim fotografijama, kartama, tabelama, što daje zainteresiranom čitaocu mogućnost da i vizuelno doživi teme o kojima se u zborniku govori.

Bosiljka Janjatović

LOUIS HOUT, Oružje za Tita, »Globus«, Zagreb 1981, 232 str.

Najbolju i najiskreniju knjigu o našoj narodnooslobodilačkoj borbi, o partizanima i Titu, dakle o nama, preveli smo na hrvatsko-srpski jezik i ponudili našoj javnosti na uvid previše kasno.* Manje iskrene priče zapadnih svjedoka, kao što su Macleanove, Deakinove, objavili smo već, a neke kao Davidsona, Jonesa i dr. još čekaju da ugledaju svjetlost dana. Isto tako npr. nije još uvijek (koliko mi je znano) objavljen izvještaj američkog oficira u savezničkoj misiji pri našem Vrhovnom štabu, Farisha, koji je bio i prvi iskren izvještaj dostavljen i uručen Rooseveltu. On je taj izvještaj (njegovu kopiju) uručio Staljinu prilikom njihova prvog susreta na Tcheranskoj konferenciji kasne jeseni 1943.

* Ta je knjiga prevedena na slovenski 1965. godine i objavljena u Ljubljani pod naslovom »Puške za Tita«.

godine. Može nam laskati da je to Roosevelt učinio *odmah* pri prvom susretu sa Staljinom, kao prvi i uvodni gest, kao svoj prvi čin u odnosima sa Staljinom. Istodobno ga je iznenadila Staljinova hladnoća i nezainteresiranost za taj izvještaj i gest, kako to navodi Louis Adamič u svojem djelu »Orel in korenine« (DZS, Ljubljana 1981. god.). Važno je spomenuti da je upravo Hout prilikom boravka u Vrhovnom štabu, pri posjetu drugu Titu u Jajcu u jesen 1943. godine, nagovorio Farisha da se s njim preko Visa prebaci u Italiju i napiše taj izvještaj za Roosevelta. Farish je među inim i snimio podosta svojom kino i foto-kamerom o životu na našem oslobođenom teritoriju u Bosni, a i taj materijal ležao je zabačen i zaboravljen sve do ovih dana, kada je pronađen i iskorišten u poznatoj TV-seriji »Stvaranje Titove Jugoslavije«.

Houtovo kazivanje ima svoju vrijednost posebno stoga što je pisano neposredno nakon što je bio nasilno uklonjen iz vođenja »operacije Audrey« — operacije pomoći, materijalne i vojne, našim jedinicama na dalmatinskoj obali i otocima — brutalnom intervencijom samog Macleana. Ta epizoda, uz brojne druge sve više poznate dokaze iz drugih izvora, potvrđuje odavno prisutnu sumnju i pretpostavku da je engleska pomoć našoj borbi (po količini i strukturi) uveliko bila zavisna od političkih procjena i potreba a najmanje diktirana vojnim razlozima i našim doprinosom borbi protiv zajedničkog neprijatelja. Houtu saveznički obavještajni organi nisu dozvolili da svoje zapise objavi sve do nakon završetka rata 1945. godine. Hout nije mijenjao ništa u svome tekstu, pa dakako nije u to vrijeme mogao i pobliže opisati sukob s Macleanom i engleskim vojno-političkim činiocima o opsegu i načinu dostavljanja te pomoći. Stoga ne čudi Titovo iznenađenje kako jedan po činu relativno »mali« američki oficir može organizirati dostavljanje značajnijih količina oružja, sanitetskog materijala, odjeće i obuće nego što je to učinjeno od maja 1943. godine posredstvom službene savezničke misije pri Vrhovnom štabu, u kojoj misiji su se nalazili Churchillovi prijatelji i osobe njegova povjerenja. I konačno, nakon kapitulacije Italije, nikome od tih u misiji a ni u komandi istočnog Sredozemlja, koja je bila u britanskim rukama, nije »palo na um« da iskoristi bliskost oslobođene zapadne i istočne obale Jadrana za uspostavu stalnih pomorskih veza a time i mogućnost da se brže, kvalitetno i kvantitetno pomogne svome savezniku u Jugoslaviji.

Hout je bio američki oficir u međusavezničkom štabu SOE u Kairu koji je rukovodio operacijama na Balkanu. Više igrom slučaja nego svjesnom i planiranom akcijom, Hout se našao u Eisenhowerovom štabu u Alžiru gdje se istodobno i pod sličnim okolnostima našla i naša samoinicijativno organizirana Machiedova misija upućena brodom »Bakar« u Bari, južnu Italiju. Machiedo je također vojnom logikom poslan iz Barija u Palermo, iz Palermo u Alžir, pa i tamo dočekan s nepovjerenjem te velikodušno prepušten Houtu da utvrdi »identitet«. Na sreću, Hout je bio »poslovan« i ubrzo je dobio neodređene ovlasti da se s Machiedovom misijom vrati u Bari i učini što se da učiniti. Poznata američka inicijativnost zahvaljujući Houtu (kao i njegovih pomagača) i uz blagonaklon stav savezničkih oficira u Italiji (među inim i Maxwella Taylora) došla je do punog izražaja. Izvlačio je robu i materijal iz savezničkih magazina, sklapao aranžmane s komandantima pomorskih jedinica stacioniranih u Bariju radi njihova angažmana u operacijama na istočnoj obali Jadrana i prebacivanja na Vis, uspio da »iščupa« iz talijanskih ruku naše plovne jedi-

nice, samoinicijativno krenuo za Vis, zatim na dalmatinsku obalu da bi se konačno našao u Jajcu kod druga Tita, ne prezajući od napora i opasnosti. Sve je to radio po neodređenom i nepreciznom ovlaštenju, znajući da prekoračuje »granicu dozvoljenog«. I on je strahovao kao i Machiedo od mogućih loših posljedica. Poznato je da je i Machiedova misija bila bez suglasnosti Vrhovnog štaba, da je u prvi mah izazvala negativne reakcije pojedinih članova Vrhovnog štaba i druga Tita. Delikatnost tek uspostavljenih odnosa sa zapadnim saveznicima uvjetovala je neminovno takve reakcije. Hout je imao donekle »sreću« u tome što je pripadao američkim snagama i što su Amerikanci uopće, pa tako i Eisenhowerov štab u Alžiru, rat shvaćali vojnički te time političke motive zapostavljali na račun djelotvornosti vojnih akcija. Houtu nije bilo lako u Bariju. Doživljavao je smetnje od lokalnih komandanata koji su bili vjerojatno i pod djelimičnim utjecajem izbjeglih četnika, što Hout istina ne kaže, ali potvrđuje njihovu prisutnost i arogantnost. Konačno je bio moguć i negativni utjecaj pojedinih talijanskih krugova. No, po onome što danas znamo očito je glavnu ulogu u prekidanju Houtove misije odigrala činjenica da se Jugoslavija u strateškom i operativnom smislu nalazila pod kompetencijom britanskog štaba za istočno Sredozemlje, dok se Italija, pa tako i Bari, nalazila pod kompetencijom američke komande za zapadno Sredozemlje. Danas je već poznato koliko su Englezi zazirali od širenja američkog utjecaja, a posebno koliko su nastojali da se glavni pravac drugog fronta usmjeri kroz njihovu »oblast«, tj. da se invazija izvrši na Balkan. Motivi su bili pretežno politički — onemogućiti prodor Sovjeta na Balkan, osigurati zapadni utjecaj na Balkanu i u Podunavlju a prije svega engleski utjecaj na Sredozemlju očuvati i od moćnih Amerikanaca. Kao što je poznato ta su nastojanja Britanaca propala pred nepopustljivom vojnom logikom američkih vojnih i političkih faktora. Drugi je razlog, možda isto tako značajan, to što je Hout pokazao i dokazao kako se i u lošim uvjetima može partizanima u Jugoslaviji pružiti mnogo efikasnija pomoć nego ona što ju je organizirao engleski štab i službe sa sjedištem u Kairu. Hout je i ne znajući pobio britanske tvrdnje o nemogućnosti veće pomoći zbog ograničenja u raspoloživom materijalu, transportnim sredstvima i slično. Nije beznačajna činjenica da je nakon uklanjanja Houta, »stvar pomoći« krenula brže i bolje od do tada ograničenih pošiljki. Hout je posredno natjerao Engleze da promjene nabolje svoj odnos prema našoj borbi. Iako su politički razlozi i dalje bitno utjecali na ponašanje prema našim potrebama, i pomoć bila dozirana prema razvoju političkih i vojnih događaja (v. Tito—Churchill strogo tajno, Arhiv Jugoslavije — Globus, 1981. god.), ipak se više nije moglo »baratati« starim argumentima. U tome je puna vrijednost Houtove kratkotrajne operacije.

Drugi aspekt knjige — neposredan i dirljiv opis naših ljudi, njihova ponašanja, entuzijazma, neposrednosti, gostoljubivosti i svega onog što je krasilo naše borbe i ljude u oslobodilačkom ratu — izuzetno je vrijedan dio knjige. To su neposredno zapisani dojmovi i danas djeluju ne toliko nestvarno (jer sudionici su još živi), već izazivaju kod svih neposrednih i posrednih svjedoka naše epopeje snažne emotivne reakcije. Jer, knjiga sadrži i emotivni naboj koji je i bio produkt psihe ljudi koji su iz drugog svijeta došli na drugi svijet. Hout je napisao nezaboravne stranice o tim našim običnim ljudima. Utoliko vrednije što ih je pisao stranac, novinar po profesiji (a posebno američki novinari nisu obazrivi), čovjek koji je u rat ušao po građanskoj dužnosti a

ne iz nekakvog ideološkog uvjerenja ili političke obaveznosti. Ta bi knjiga zato morala postati obavezno štivo u našim školama. Ona je potresna priča o nama. Ona je i potresna priča o nekoliko oficira koji su bili sretni da su mogli uzviknuti — »Tito, evo nas, dolazimo« — i da u svojoj dobronamjernosti — na svoju sreću i nesreću — nisu znali za političke igre Downing streeta 10.

Darivoj Žilić

ACTA HISTORICO-OECONOMICA JUGOSLAVIAE,
7, Zagreb 1980.

U tome broju časopisa za ekonomsku historiju Jugoslavije objavljeni su referati podneseni na »Okruglom stolu« u Arandelovcu 27. i 28. svibnja 1980. godine o temi »Specifičnosti ekonomskog razvoja i socijalne strukture pojedinih dijelova Jugoslavije od 1918. do 1941. godine«. Organizatori »Okruglog stola« bili su Redakcioni odbor za historiju SKJ i Komisija za ekonomsku historiju Saveza društava historičara Jugoslavije. Referati su bili unaprijed dostavljeni sudionicima. U diskusiji je bila konstatirana relativna zapostavljenost toga tematskog područja u našim historijskim istraživanjima. Referati i diskusija pokazali su nedovoljnu istraženost toga znanstvenog područja, znatne praznine i nedovoljan broj objavljenih radova. Radovi objavljeni u tome časopisu značajan su doprinos jugoslavenskoj ekonomskoj historiografiji. Tu se prvi put na jednom mjestu mogu naći prikupljeni i zajedno objavljeni radovi o privrednom razvitku međuratnog razdoblja iz svih republika i pokrajina, osim Crne Gore, iako su njezini znanstvenici prisustvovali skupu i sudjelovali u raspravi. Objavljeni radovi svakako će biti vrlo korisni istraživačima iz ostalih srodnih znanstvenih oblasti. Ti radovi ujedno odražavaju stupanj istraženosti toga znanstvenog područja i stanje ekonomsko-historijske znanosti u pojedinim dijelovima naše zemlje.

Specifičnosti ekonomskog razvoja Slovenije u međuratnom razdoblju prikazao je France Kresal u referatu »Oris gospodarskega razvoja Slovenije in ekonomski položaj delavstva 1918–1941«. Referat je rađen na osnovi autorova opsežnijeg rada u kojem je obradio ekonomski i socijalno-politički položaj radničke klase u Sloveniji u međuratnom razdoblju. Prikazao je način akumulacije kapitala i ulogu stranog kapitala u privredi Slovenije. U promatranom razdoblju najveći napredak pokazivala je metalurgija, rudarstvo i industrija. Industrijalizacija u Sloveniji utjecala je na promjenu profesionalne strukture. Autor navodi da se od 1910. do 1931. godine smanjio broj poljoprivrednog stanovništva u Sloveniji od 67% na 59%, a povećao se broj radnika zaposlenih u industriji i zanatstvu od 16% na 24%. Privredna kriza nepovoljno je djelovala na privredni razvoj u Sloveniji, a pogoršao se položaj radničke klase i seljaštva. Nakon krize počeo je proces koncentracije radništva u blizini velikih gradova i rudarskih rajona. Tu je bilo koncentrirano oko 87,5% svih radnika, što je svakako imalo utjecaja na razvoj radničkog pokreta.